

AKTIVNOSTI HERCEGNOVSKOG LAZARETA I ZDRAVSTVENOG KOLEGIJA 1766. GODINE

U toku 1766. godine započinju pripreme za popravak¹ herceg-
novskog lazareta koji je završen 1732. godine.² Prior lazareta Kon-
stantin³ u svom pismu vanrednom providuru, od 26. avgusta 1766.
godine, navodi da je neophodna generalna popravka lazareta, o če-
mu je obavještavao i providurovog prethodnika.⁴ Prije navođenja
tih planiranih popravki da se podsjetimo na zgradu lazareta:
«... oblik joj je pravougaoni, dužine 35 sežanja a širine 29. Sastoji
se od 3 dijela: centralnog dvospratnog dijela, 2 jednospratna krila
(desnog i lijevog) i 2 prizemna krila, spojena sa lijevim i desnim
jednospratnim krilima. Ima tri dvorišta u kojima se nalaze: kapela,
jedna jednospratna i jedna prizemna zgrada... U centralnom dije-
lu, koji gleda prema moru nalaze se glavna vrata...»⁵

Generalni providur iz Zadra, na vijest vanrednog providura
o potrebi popravke hercegnovskog lazareta, traži da se tačno utvrdi
stanje u kojem se lazaret nalazi, vrijeme za koje se može popraviti,
kao i visina troškova. On nije siguran da li bi tu akciju trebalo
započeti po nalogu Magistrata za sanitet ili Magistrata pet mudrih
za trgovinu u Veneciji.⁶

¹ Radovi na obnovi lazareta završeni su 1768. godine kao što to stoji
na natpisu iznad glavnih vrata, Milivoj S. Milošević, Lazareti na crnogorskom
primorju, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru (GPMK) VIII, Kotor,
1959, str. 61.

² Slavko Mijušković, Hercegnovski lazaret i zdravstveni kolegij, «Bo-
ka» 4, Herceg-Novi, 1972, str. 7.

³ U potpisu stoji: Costantin Co: dalla Xma Prior, tj. sa razrješenjem
skraćenicama, Costantin Conte dalla decima Prior. Istorijski arhiv Kotor (IAK),
fond Upravno-politički spisi Mletačke Republike (UPM), fascikla XCVI, do-
kumenat 972 i 441.

⁴ «... che abbisogna d'un pronto generale ristauo in tutte le parti
del continente suo intiero, ridoto quasi in rovina come rassegnai più volte
anco all' Eccellentissimo Signore di Lei precesore...», IAK, UPM, XCVI—792.

⁵ Milivoje S. Milošević, op. cit., str. 61.

⁶ «... ed in forza di qual comando, se del Magistrato Eccellentissimo
alla Sanità, oppure del Magistrato Eccellentissimo de cinque Savi alla
Mercanzia...», IAK, UPM, XCVI—148.

Da se utvrdi tačan stepen oštećenja lazareta, angažovan je inženjer Antonio Mozer (Antonio Moser) koji o tome podnosi izvještaj vanrednom providuru u Kotoru. Iz tog izvještaja se vidi da priorova prethodna tvrđenja o lazaretu koji je »... ridotto quasi in rovina ...« nijesu bila pretjerana. Inženjer takođe navodi da je lazaret jako oštećen i skoro pogibeljan zbog krovova i tavanica koje treba odmah popraviti da bi se izbjegle veće štete koje bi mogle uslijediti. U dva ograđena prostora Moćenigo (Mocenigo) i Ruzini (Ruzini) koji služe za smještaj lica koja izdržavaju karantin smatra da je za sve sobe potrebna popravka stropova, kapaka na balkonima, podova, ognjišta i dr. Takođe i u skladištima treba popraviti krovove, jer prokišnjavaju. Po sugestiji priora inženjer predlaže da se u ovom ograđenom prostoru, s obzirom na razne vrste karantina koje se u njemu izdržavaju, dvije prostorije smještene iznad male carinarnice podijele tako da u njima treba napraviti ognjište i dimnjake, jer Turci koji tu borave pale vatru na pločniku i nanose mu štetu, a to predstavlja i opasnost trgovačkoj robi smještenoj u carinarnici.

Druga dva ograđena prostora Pizani (Pisani) i Grimani (Grimani), gdje su četiri velike nadstrešnice smatra da je neophodno poduprijeti, popraviti ogradu i gvožđariju.

Prostor za barke potpuno je otkriven, treba izraditi novi krov. Na zgradi priorata nedostaju vrata i kapci za sve balkone, krovu treba opravka. Još jedanput po sugestiji priora, inženjer predlaže da se na jednoj strani lazareta, koji je dobro očuvan, otvore još jedna vrata koja bi služila samo za ulazak robe i osoba koje izdržavaju karantin, da bi se izbjeglo miješanje sa osobljem lazareta.

Česmi, sa koje se snabdijevaju vodom svi koji izdržavaju karantin, potrebna je generalna popravka, jer su joj cijevi za dovoz vode oštećeni. Inženjer smatra da bi ovu trebalo srušiti i izgraditi novu i bolju.⁷

Za sve navedene popravke Mozer prilaže vanrednom providuru i predračun⁸ sredstava, potrebnog materijala i alata. Tako je za kreč i njegov dovoz potrebno 35 cekina, za zemlju i dovoz 15, za dovoz pijeska 10, za ugalj potreban za kovanje 15 i za metalne ploče za cijevi česme 20 cekina. Za plaćanje radnika, poslovođe, zidarā, stolarā, kovačā, kamenorezaca i ostalih koji su potrebni za posao, 500 cekina.⁹

⁷ Ovdje se vjerovatno misli na česmu čiji je natpis dao Milivoje S. Milošević u op. cit., str. 62, gdje stoji da je sagrađena 1741. god.

⁸ »Fabbisogno del denaro, Materiali, Ferramenta ed Utensili per il Restauro de Pubblici Lazaretti di Castelnovo...« IAK, UPM, XCVI—151.

⁹ Interesantno je bilo navesti ovaj jedini dio predračuna gdje su naznačene cijene radi upoređenja visine iznosa sredstava za potrebni materijal, što je 95 cekina i visine iznosa sredstava za plaćanje izvođača tih radova, što je 500 cekina. Neobično je da nema među navedenim, cijene poslova

O namjerama za popravak ubrzo je obaviješten Magistrat za sanitet u Veneciji.¹⁰ U februaru 1767. god. iz Magistrata¹¹ traže od vanrednog providura da povjeri pouzdanoj osobi izradu predračuna poslova, s tim da svaka stavka predračuna obavezno sadrži i cijene. Posebno traže da se navedu troškovi za popravak česme, jedine u lazaretu za potrebe lica koja izdržavaju karantin. Kako je Magistrat i ranije obavještavan o lošem stanju u kojem se nalazi lazaret Herceg-Novog, kako od sadašnjeg vanrednog providura tako i od njegovog prethodnika a i priora lazareta, to smatra, zbog izuzetne važnosti ove institucije, da bi je trebalo obnoviti.

Tako je i najviši forum kompetentan za rad lazareta pozitivno ocijenio potrebu njegove popravke. Međutim, do kraja prve polovine 1767. godine nije evidentirano u kancelariji vanrednog providura u Kotoru da su radovi i otpočeli. Za to vrijeme u lazaretu je obavljana redovna djelatnost i pored svih navedenih oštećenja i problema koji su se zbog toga pojavljivali.

U avgustu 1766. godine u lazaretu su izdržavale karantin četiri čete vojnika, reda »milizia«. U svom redovnom dnevnom obilasku lica koja izdržavaju karantin prior lazareta utvrdio je da među vojnicima, prispjelim sa mletačkog Levanta, ima više oboljelih sa povišenom temperaturom koje bi trebalo da pregleda javni ljekar. Pored toga vojnici su slabo snabdjeveni dvopekom, pa su oficiri tražili dozvolu od priora da sa svojim barkama pođu u luku i snabdiju se potrebnim, naravno uz sanitetski nadzor i opreznost.¹² Za oba slučaja prior traži od vanrednog providura shodna naređenja.¹³ Septembra mjeseca prior javlja da je preminuo vojnik Sime Milošević (Sime Milosevich) iz čete kap. Marka Radanovića koji su prispjeli sa mletačkog Levanta. U novembru još dva smrtna slučaja zabilježena su u lazaretu Herceg-Novog. Kćerka od devet mjeseci kaplara iz čete kapetana Gorizija (Gorisio) prispjele sa Krfa, kao i jedan stariji vojnik.¹⁴

---

samog inženjera Mozera, kao i cijena potrebnog željeza koje je navedeno dalje u predračunu. Tada bi odnos bio precizniji, kao i konačna suma za sve radove. (IAK, UPM, XCVI—150, 151.)

¹⁰ Dilema generalnog providura ko je nadležan u ovom slučaju da izda nalog za popravku, o čemu je tražio mišljenje vanrednog providura, (bilješka 6) otklonjena je obraćanjem Magistratu za sanitet.

¹¹ Naređenje Magistrata za sanitet u Veneciji, upućeno vanrednom providuru u Kotor, potpisao je Francesco Savorajau (Francesco Savorgnan) providur za sanitet i kolege IAK, UPM, XCVI—152.

¹² IAK, UPM, XCVI—796, 798.

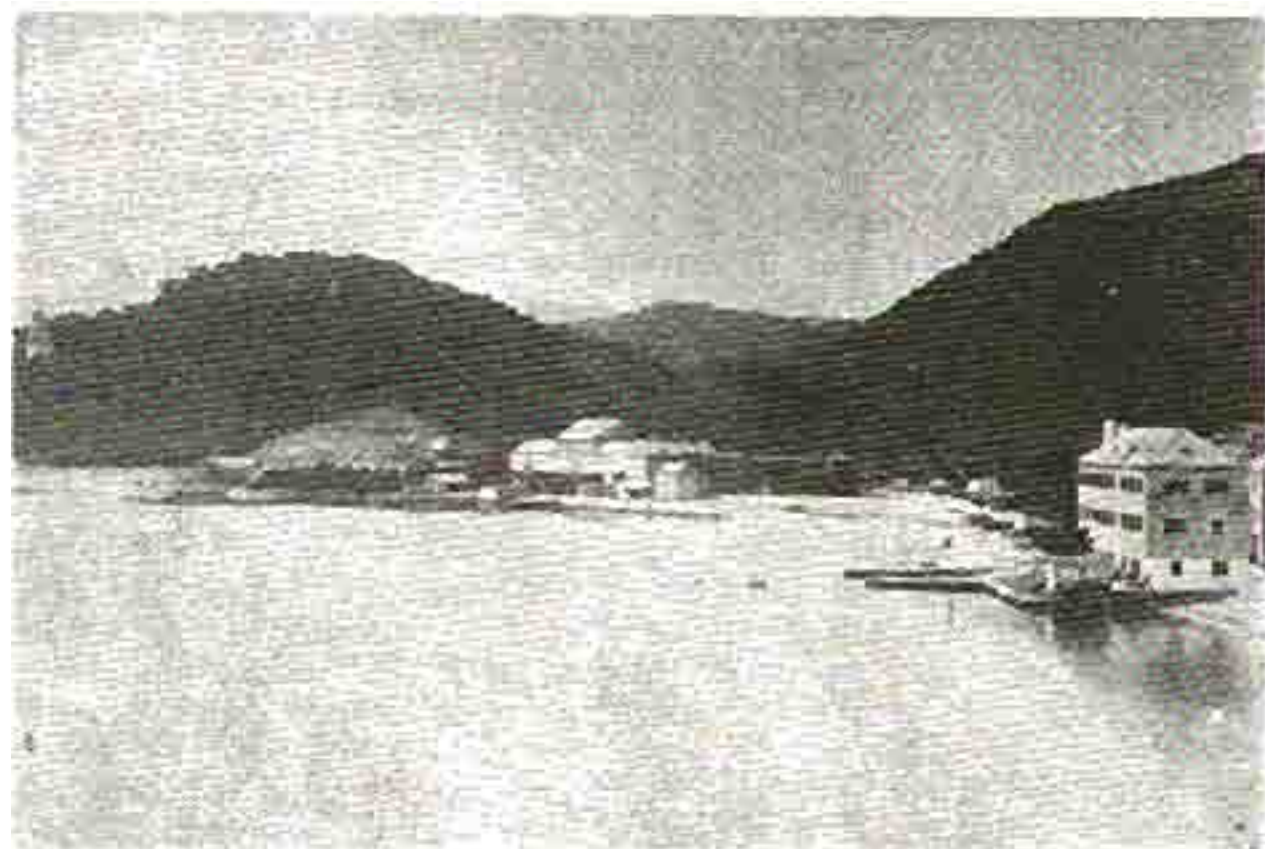
¹³ Vanredni providur (Provveditore straordinario) postavljen je u Boki kotorskoj 1684. god. Djelovao je kao predstavnik mletačke vlasti pored postojećeg rektora i providura, a bio je nadležan uglavnom za pitanja vojske i diplomatsko-političke poslove. U ovom periodu vanredni providur bio je Lorenzo Paruta (Lorenzo Paruta), rektor i providur Kotora Marko da Riva (Marco da Riva) i providur Herceg-Novog Andrea Korner (Andrea Corner). IAK, UPM, XCVI.

¹⁴ IAK, UPM, XCVI—407, 408, 409.

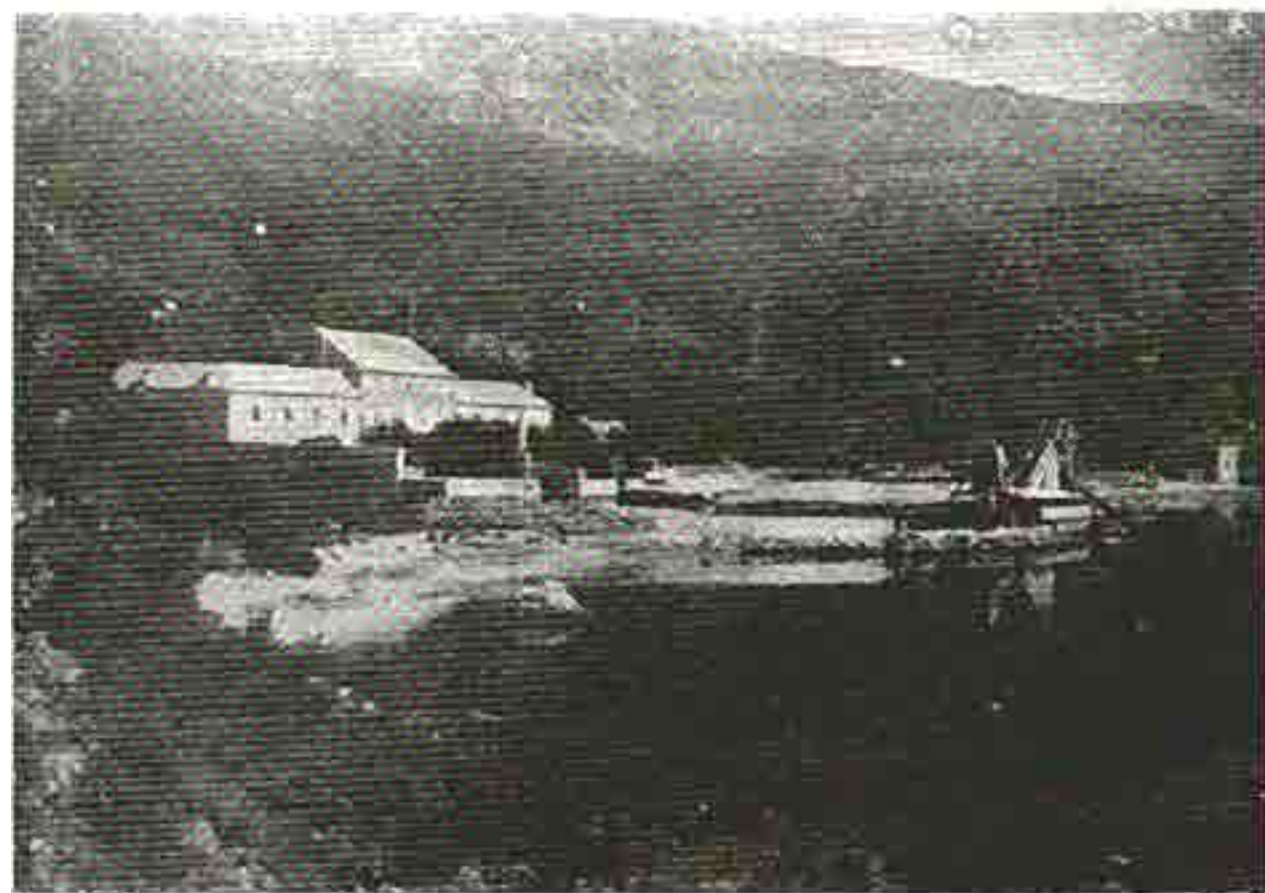

Meljine prije izgradnje Lazareta

Lazaret u Meljinama poslije ustanka 1869. god.

Prva zgrada Lazareta u Meljinama

U obavljanju svoje dužnosti prior je imao izvjesnih nesuglasica sa osobljem lazareta. Jedan događaj detaljno opisuje, kada je poslije prijema brodova sa vunom iz Albanije, vlasništvo turskih trgovaca, zaključao sva vrata prema utvrđenim propisima i došao u sukob sa kaplarom straže lazareta, koji je želio da zadrži ključeve. Zbog drskog ponašanja zatvorio ga je u prostoru gdje borave »prekomorske«¹⁵ čete. Zaleći se providuru na ovaj slučaj, on mu prilaže kopiju naredbe koja se odnosi na pitanje držanja ključeva lazareta i pojedinih njegovih dijelova, vremenu zaključavanja i otključavanja. Kopija naredbe glasi: »Copia di Capitolo delle Comessioni a Stampa consegnate dall' Eccellentissimo Magistrato alla Sanità di Venezia al Prior Constantin Conte dalla decima, a carte numero 7:

Omissis

A questo debito va accopiato l'altro di tener sempre presso di se tanto le chiavi de Lazaretti, quanto quelle delle stazioni delle contumazie. Dovendo tutte le Porte restar sempre serrate con chiavi et esser aperte solo per le occorrenze delle contumazie medesime, e sempre con la vostra assistenza, ne possono per Legge esser le medesime aperte prima del levar del sole la mattina, ne doppo suonata l'Ave Maria della sera cosi per admettere dentro, come per mandar fuori persone o robba di sorte alcuna, e questa e legge inalterabile, che non admette modificazioni.

Omissis.¹⁶

Ali i pored jasno preciziranih dužnosti i ovlašćenja u lazaretu, kojih se prior revnosno držao, u ovom periodu još je jedan slučaj nesuglasica sa osobljem lazareta. O nepravilnostima u radu stražara lazareta Matije Bortoli (Mattio Bortoli) prior je obavještavao providura Herceg-Novog, prethodnog i sadašnjeg, kao i vanrednog providura u Kotoru. Između ostalog, stražar se bavio nedozvoljenom trgovinom sa turskim trgovcima koji su izdržavali karantin u lazaretu i često im dugovao, što je izazivalo posebne neprilike. Radi renomea koji uživa lazaret, kao i radi izbjegavanja daljih nepravilnosti u radu i brojnih neprijatnosti od strane turskih trgovaca, koje iz toga proizilaze, prior je prema odobrenju vanrednog providura zatvorio stražara u samom lazaretu.¹⁷ Ne čekajući konačan ishod ovog slučaja, jer je ubrzo stražar sproveden državnom felukom vlastima u Kotor na ispitivanje i dalji postupak,¹⁸ prior,

¹⁵ »...Compagnie Oltramarine...«, IAK, UPM, XCVI—410. Prema mletačkoj vojnoj organizaciji to je jedna od tri vrste trupa u pješadiji koje su pretežno bile formirane prema nacionalnoj pripadnosti. Pored ovih postojale su italijanske trupe i »prkobrdske«, »... ove »prekomorske« trupe sačinjavali su uglavnom vojnici iz raznih krajeva naše obale ili zaleđa...«, Miloš Milošević, »Vojna organizacija u Boki kotorskoj za vrijeme mletačke vladavine«, »Boka«, 10, Herceg-Novi, 1978.

¹⁶ IAK, UPM, XCVI—411.

¹⁷ IAK, UPM, XCVI—1001.

¹⁸ IAK, UPM, XCVI—1002.

koristeći se svojim pravom,¹⁹ uzima u službu novog stražara. Da ipak slučaj nije tako brzo zaključen, započet novembra 1766. godine, potvrđuje podatak da u junu 1767. priort raži od vanrednog providura potvrđivanje prijema tog novog službenika koji je neophodan u tekućem poslu zbog brojnih trgovaca i njihove robe.)

Kako su se sanitetski propisi strogo poštovali od predstavnika sanitetske vlasti dokaz je i slučaj šest tartana prispjelih sa Levanta, koje su u vodama Herceg-Novog izdržavale karantin. Prema odluci Senata od 29. septembra 1766. sa Levanta su upućene u Kotor na raspolaganje vanrednom providuru šest, o državnom trošku naoružanih tartana.²⁰ Prve su stigle u Herceg-Novi 12. novembra tartane kapetana Antonija Lukovića i kapetana konta Đorđa Ivanovića, a ubrzo za njima tartana kapetana Đorđa Tripkovića i kapetana Boža Kamenarovića, 14. novembra. Tartane braće kapetana Vinka i Josipa Kolović stižu u Herceg-Novi 29. novembra. Providur Herceg-Novog, obavijest vanrednog providura od 7. decembra, da se prema senatskoj odluci sve pomenute tartane naoružane o državnom trošku upute u Kotor, prima 13. decembra, kada su već nad tartanama primijenjene odgovarajuće sanitetske mjere, s obzirom da dolaze sa Levanta. Na prve četiri tartane upućeni su sanitetski stražari na same brodove i određen karantin od četrdeset dana, s obzirom da dolaze iz Moreje. Za tartane braće Kolović određeni su sanitetski stražari u posebnim barkama.²¹ S obzirom na to da su ovi brodovi u nadležnosti vanrednog providura, providur Herceg-Novog ga obavještava da ih je sve uputio za Kotor uz već navedeni sanitetski nadzor. Za prve četiri tartane izdate su i sanitetske potvrde 22. decembra i poslate providuru.²² Sa potvrdama za brodove braće Kolović bilo je izvjesnih poteškoća. Odmah po dolasku u Herceg-Novi, prilikom davanja uobičajene izjave sanitetskim vlastima na već utvrđena pitanja, kapetani Vinko i Josip Kolović nijesu precizirali odakle tačno sa Levanta dolaze.²³ Iz tog raz-

¹⁹ «...io solo essendo responsabile di tutti li disordini e le inconvenienze che nascono nel Lazareto predetto, per questo motivo l'Eccellentissimo Magistrato alla Sanità lasciò in pieno mio arbitrio la scelta dei bassi ministri...» IAK, UPM, XCVI—1003.

²⁰ IAK, UPM, XCVI—2. Zbog oštećenosti dokumenta ne može se utvrditi ime lica koje sa Krfa obavještava vanrednog providura o etapnom upućivanju naoružanih tartana.

²¹ «...alle prime quattro tartane furono già assegnati li rispetivi Guardiani sopra cadauna di esse giusto alle Leggi per l'effetto della loro contumacia di giorni quaranta netti... alla ultime due... Guardiani di vista in Barche di libertà...» IAK, UPM, XCVI—5.

²² Potvrdu su izdali providur Herceg-Novog Andrea Korner i providur za sanitet Antonio Arnosti (Antonio Arnosti). Interesantno je da se jedna potvrda odnosi na dva broda, tako da su izdate dvije potvrde, IAK, UPM, XCVI—9, 10.

²³ «...e come provenirano dal Levante (senza però spiegarci ò se dal Veneto ò dall'Ottomano) sono stati loro assegnati Guardiani di scorta...» IAK, UPM, XCVI—7.

loga vraćaju se iz Kotora u Herceg-Novu da bi u luci ispred »sanitetske ograde«²⁴ ponovo dali detaljan iskaz. Iz tog, ponovo datog iskaza, se saznaje da je Kolović upravo došao iz Kotora u Herceg-Novu na svojoj naružanoj gaeti u prainji sanitetskog stražara kojeg mu je dodijelio Zdravstveni kolegij Kotora a po nalogu vanrednog providura, da bi objasnio tačno odakle je sa Levanta došla njegova tartana koja se sada nalazi u luci Kotor, a što je trebalo da navede u svom prethodnom iskazu. Sada navodi da je sa 17 članova posade došao u Herceg-Novu sa Krfa, nosio je poštu za vanrednog providura u Kotor. Prije toga bio je u vodama Albanije državnim poslom zajedno sa tartanom kojom je upravljao njegov brat Josip Kolović. Na tom putu nije niti na moru niti na kopnu sa nekim kontaktirao. Svoj iskaz kapetan Kolović je potpisao i potvrdio zakletvom. Dokument iskaza, prema tadašnjoj sanitetskoj praksi »nadimljen je«,²⁵ a zatim pohranjen u kancelariji Zdravstvenog kolegija u Herceg-Novom. Pozivajući se na odluku generalnog providura od 1. juna 1735. godine, donesenu prilikom osnivanja Zdravstvenog kolegija u Herceg-Novom, da se kolegij za izvanredne slučajeve, koji traže hitne mjere, mora obratiti starijim sanitetskim vlastima, providur Herceg-Novog podržava odluku vanrednog providura, inače delegiranog sudije o pitanjima saniteta, u ovom slučaju, kada je on odredio za kapetana Kolovića karantin od 28 dana.²⁶

Još jedan slučaj na samom kraju 1766. godine govori o strogom poštovanju sanitetskih propisa i blagovremenom donošenju konkretnih mjera od strane sanitetske vlasti.

Na vijest vanrednog providura iz Kotora od 29. decembra 1766. godine da se u Grahovu i Crmnici pojavila zarazna bolest, članovi Zdravstvenog kolegija Herceg-Novog odmah, 30. decembra, zasjedaju i utvrđuju mjere predostrožnosti koje će biti preduzete da se bolest ne prenese u Herceg-Novu. Na sastanku, koji se održao u zgradi suda, prisutni su Andrea Korner, providur Herceg-Novog i trojica providura za sanitet, Đordano Kaldarola (Giordano Caldarola), Mikiel Valeri (Michiel Valeri) i Antonio Arnosti (Antonio Arnosti).

²⁴ »... Il Capitano Vicenzo Collovich Direttore di tartana armata per Publico conto, quale venendo nuovamente costituito alla Marina, cioè alle Stangate della medesima...« IAK, UPM, XCVI—12.

²⁵ »... Ed il presente dopo sottoscritto dal sudetto Capitan Vicenzo, fu da chi spetta profumato e poscia restituito all'Offitio di Sanità...« IAK, UPM, XCVI—12.

»... Tako su sredinom XVIII st. pred Kotorom« nadintendanti u ogradenom prostoru« provodili proceduru raskuživanja solju, octom, dimom i vatrom, što se tada smatralo efikasnim dezinfekcionim sredstvima... Dim se upotrebljavao za dizinfekciju pisama i papira...« Miloš Milošević, *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae* 2. Beograd, 1974, str. 31—46. Očigledno to je bila ustaljena praksa i u ostalim sanitetskim punktovima.

²⁶ »... che conoscersi abbia per Capo di Provincia e Giudice Delegato nella materia di Sanità la rispettabile Carica dell'Eccellenza Vostra, e che dai Collegati si ricerchino lumi alla medesima ne casi straordinarii per dispendere dalla di Lei volonta...« IAK, UPM, XCVI—14.

Odmah su propisali mjere za izolaciju grada. Zabranjuje se slobodno kontaktiranje sa Paštrovićima, Mainama, Pohorima i Braićima zbog njihove blizine turskoj granici i Crmnici. Ukoliko neko iz ovih krajeva dođe brodom u luku, mora biti zadržan u »sanitetskim ogradama«, a ako želi da ostane, mora u lazaretu izdržati karantin od 40 dana. O ovome treba da bude obaviješten i kapetan državnog broda u Rosama, kako bi svaki brod, koji bi došao iz tog pravca, dopratio do Herceg-Novog. Za granicu prema Grahovu, kako nemaju vojne snage za te svrhe, očekuju pomoć od vanrednog providura.

O ovim mjerama na sastanku se glasalo, pa pošto su jednoglasno usvojene, upućene su na znanje vanrednom providuru u Kotor.²⁷

---

²⁷ IAK, UPM, XCVI—219.

Summary

ACTIVITIES OF HERCEG-NOVI QUARANTINE AND MEDICAL STAFF IN 1766.

Mr Vesna VIČEVIĆ

The preparations for the repair of Herceg-Novi quarantine began during 1766. In order to find out the precise amount of damage engineer A. Moser was engaged and he provided all the demanded information in detail stating that the quarantine was dangerous because of the poor condition of its roof and ceiling which needed immediate repair. Due to the extreme importance of the institution the Medical Council in Venice, the highest forum in charge of the quarantines, gave the consent for the repair. However in spite of serious damage it was not reported to the Governor's Office in Kotor that any work really began to be carried out till the middle of 1767. In the meantime the quarantine in cooperation with the Medical Staff did the usual duty respecting its authority and sanitary regulations.

In August 1766 there were four units of soldiers in quarantine causing numerous troubles and there were some cases of death too. In that period the manager of the quarantine was not always able to keep the discipline of the staff who broke the regulations of work and carried on forbidden trade with the Turkish merchants staying in quarantine.

In September and November six boats armed by the state and in command of captains A. Luković, Đ. Ivanović, D. Tripković, B. Kamenarović, V. Kolović, and J. Kolović on their way from Levant to Kotor to be placed at the emergency governor's disposal, arrived in Herceg-Novi. After the application of the sanitary measures four of the boats reached Kotor followed by the sanitary licence. Two boats had troubles with obtaining their licence because their captains did not give precise data in their declaration. Therefore they were sent back from Kotor to Herceg-Novi to make a precise declaration properly signed and confirmed under oath. According to the regulations of the time, when salt, vinegar and smoke or fire were used as efficient means of disinfection, the mentioned document was smoked and then deposited in the offices of the Medical Staff in Herceg-Novi.

In December 1766 the representative of the sanitary authorities took all the necessary measures of precaution to keep out of Herceg-Novi the contagious disease that appeared in the vicinity of the town.